

*Pregledni članak/
Review paper*

Prihvaćeno: 1. lipnja 2015.

doc. dr. sc. Vesna Kostović-Vranješ

Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za učiteljski studij
kostovic@ffst.hr

BAŠTINA – POLAZIŠTE ZA PROMICANJE ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ

Sažetak: *Danas, kada živimo u svijetu sveopće globalizacije, skrb o dobrima kulturne i prirodne baštine predstavlja prioritet, ali i uvjet opstanka i kvalitete života sadašnjih i budućih generacija. Da bi očuvanje nacionalne baštine bilo djelotvorno neophodno je započeti s odgojem i obrazovanjem za održivi razvoj već od najranije dobi i kontinuirano ga provoditi na svim razinama formalnog obrazovanja. Međutim, odgoj i obrazovanje za održiv razvoj u ranom djetinjstvu, predškolskoj i ranoškolskoj dobi još je uvijek nedostatno prepoznato područje pa je zbog toga i neopravdano marginalizirano. Stoga je cilj ovoga rada ukazati na važnost implementacije odgoja i obrazovanja za održivi razvoj već od najranijeg djetinstva te ukazati kako bogatstvo, posebnost i osebnost kulturne, povijesne i prirodne baštine Republike Hrvatske može biti polazište u oblikovanju cjeloživotnih održivih stavova, vrijednosti i obrazaca ponašanja.*

Ključne riječi: *baština, odgoj i obrazovanje, održivi razvoj, rano djetinjstvo*

1. Uvod

Posljednjih pola stoljeća čovječanstvo je suočeno porastom niza ekoloških problema, ali i paralelnim razvojem ekonomske i društvene krize uvjetovanima antropocentričnim ljudskim djelovanjem. Upravo zbog svjesnosti kako ekološka, ekonomska i društvena kriza imaju dalekosežne posljedice i kumulativni impacts have resulted in mankind's actions effecting the global balance of the utjecaj na poremećaje globalne ravnoteže, kako uclimate and biosphere. biosferi tako i u društvu, uloženi suThese environmental problems are not isolated from the iznimni napori da se svjetka kriza i njene posljedice smanje. Navedeno je uvjetovalo razvijanje svijesti o potrebi da svaki pojedinac treba imati znanja o svijetu oko sebe, razumijeti ga i biti osposobljen za odgovorno djelovanje u njemu. Tako se 70-ih godina prošlog stoljeća razvio i počeo provoditi odgoj i obrazovanje za okoliš (EE, *enviromental education*) sa svrhom povećanja znanja i svijesti o okolišu, razvijanja vještina i stručnosti za rješavanje ekoloških problema te razvijanja odgovornog ekološkog djelovanja (UNESCO, *Tbilisi deklaracija*, 1978). Iako je obrazovanje za okoliš zamišljeno sa ciljem da ugradi znanja i vještine potrebne za odgovorno djelovanje prema okolišu, ipak se u odgojno-obrazovnoj praksi izgubila odgojna komponenta, a težište je dato na učenje o ekosustavima, o problemima u njima i o potrebi očuvanja prirodnih ekosustava (Monroe, 2013). Upravo usmjerenje obrazovanja za okoliš prema stjecanju znanja o ekologiji i ekološkim promjenama dovelo je do odmaka od cilja obrazovanja za okoliš, odnosno, podizanje ekološke pismenosti, a ujedno je dovelo je i do odmaka od osposobljavanja za prepoznavanje problema u okoliša, pronalaženje rješenja uočenih problema te osposobljavanja za odgovorno ponašanje prema okolišu.

Vremenom je čovječanstvo postalo svjesno da je ekološka kriza samo dio globalne krize te da odgoj i obrazovanje za okoliš nije dostatno za osposobljavanje za život u sadašnjosti, a pogotovo za život u neizvjesnoj budućnosti. Potreba da se svakog pojedinca osposobi za odgovorno djelovanje koje se zasniva na čuvanju svih resursa na Zemlji uz zadovoljavanje potreba čovječanstva bez ugrožavanja budućih naraštaja (*Our common future*, 1987) je uvjetovala nastanak koncepta održivog razvoja i potrebe promicanja odgoja i obrazovanja za održivi razvoj (ESD, *education for sustainable development*). Koncept održivog razvoja je dobio temelj za promicanje u procesu odgoja i obrazovanja donošenjem dokumenta *Agenda 21* na Skupu o Zemlji u Rio de Janeiru (UNCED, 1992) te UN-ovim proglašenjem *Desetljeća odgoja i obrazovanja za održiv razvoj 2005.-2014.* (UN, 2002).

Kako se održivi razvoj dugo vremena poistovjećavao s ekologijom i ekološko prihvatljivim djelovanjem, što nikako nije istoznačnica, zato je u implementacijskom planu UN-ova *Desetljeća odgoja i obrazovanja za održiv razvoj 2005.-2014.* (UN, 2002) precizirano što je održivi razvoj te zašto i kako ga je bitno promicati na svim razinama odgoja i obrazovanja. Kako bi usmjerili implementaciju odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u istom UN-ovom dokumentu navedene su ključne teme koje mogu poslužiti kao polazište: ublažavanje siromaštva, osiguravanje mira, etičnost, odgovornost na lokalnom i globalnom planu, demokracija, pravda, sigurnost, ljudska prava, zdravlje, jednakost spolova, kulturna baština, ruralni i urbani razvitak, održiva proizvodnja i potrošnja, korporacijska odgovornost, zaštita okoliša i prirode, upravljanje prirodnim resursima te biološka i krajobrazna raznolikost. Iako je određene teme koje bi trebalo obrađivati u sklopu odgoja i obrazovanja za održivi razvoj važno realizatorima za osmišljavanje odgojno-obrazovnih scenarija, značajni su definirani ključni pojmovi *Desetljećem odgoja i obrazovanja za održiv razvoj* koje treba uključiti u programe na svim razinama odgoja i obrazovanja, a to su; kritičko mišljenje, razumijevanje i sustavno promišljanje složene stvarnosti koja nas okružuje, promišljanje okrenuto budućnosti, planiranje i upravljanje promjenama, interdisciplinarnost i povezanost, prilagodba stečenih iskustava različitim kontekstima konkretne stvarnosti, donošenje odluka, sposobnost suočavanja s problemima i odgovorno djelovanje, humane vrijednosti, sposobnost da se djeluje uz poštivanje drugoga, prepoznavanje dionika i njihovih interesa i sposobnost da se na demokratski način sudjeluje u donošenju odluka, dogovora i konsenzusa. Upravo određene ključne teme i pojmovi, uz kreativnost realizatora, odabir aktualnih lokalnih tema i angažman djece, učenika ili studenata omogućit će osposobljavanje pojedinaca za život i rad na održiv način u njihovom privatnom i profesionalnom životu.

Odgoj i obrazovanje za održiv razvoj jedan od prioriteta suvremenog čovječanstva koje teži imati zdravo društvo i kvalitetno gospodarstvo u zdravom prirodnom i društvenom okruženju pa je stoga nužno osposobiti svakog stanovnika Zemlje za život i rad u održivom društvu (UNCED, 1992). Zato je odgoj i obrazovanje postao univerzalni odgojno-obrazovni globalni zahtjev koji treba organizirano ostvarivati na svim razinama obrazovanja. Međutim, ono se ne smije završiti formalnim obrazovanjem već se treba omogućiti cjeloživotno učenje koje će biti usmjereno na razvijanje kompetencija *učiti znati, učiti živjeti zajedno, učiti djelovati i učiti biti*. Iako je važno cjelovito cjeloživotno odvijanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj, ipak je najznačajniji prva stepenica na putu prema osposobljavanju za održivost, a to je period ranog djetinstva, period kada djeca razvijaju vrijednosti, stavove, ponašanja i vještine koje čine snažan temelj za nadogradnju u nastavku života, odnosno koje imaju dugotrajan utjecaj u osobnom zalaganju za održiv razvoj.

2. Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj u ranom djetinjstvu

U eri informacijskog i tehnološkog napretka koju karakterizira kompleksnost, brza promjenjivost i neizvjesnost promijenila se sociologija djetinjstva. Suvremena djeca rađaju se u složenom i tehnološki visoko razvijenom okruženju koje je u ranoj dobi presudno za buduće dječje učenje, razvoj i odgoj. Živeći u određenom okruženju, dijete upija sve njegove utjecaje, uči modele socijalnih odnosa, uči svojstva, svrhu i namjenu predmeta koji ga okružuju, uči uzročno-posljedične veze i međuodnose, a time postupno prihvaća i izgrađuje kulturu u kojoj odrasta. Dijete svime time mora rano ovladati kako bi moglo razumjeti svijet koji ga okružuje, snalaziti se i tražiti svoje mjesto u njemu.

Kako dječje okruže i sva zbivanja u njemu igraju ključnu ulogu u oblikovanju cjeloživotnih stavova, vrijednosti i obrazaca ponašanja prema prirodnom i društvenom okolišu tako je upravo rano djetinjstvo, predškolska i rana školska dob značajna za počimanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj (Lepičnik, 2007). Osim toga, *Konvenciji o pravima djeteta* (UN 1989) koja je blisko povezana s UNESCO-ovom *Konvencijom o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine* (UNESCO, 1972) čine temelj na kojemu se može konceptualizirati i dizajnirati odgoj i obrazovanje za održiv razvoj u ranom djetinjstvu. Upravo sadržaji ove dvije Konvencije moguće je vrlo konstruktivno uključiti u aktivnosti za djecu, kako bi oni od najranijeg djetinstva razumjeli značaj prirodne i kulturne baštine, razumjeli povezanost sa suvremenošću i odgovornu ulogu svakog pojedinca u njegovanju i očuvanju baštine kao jednog segmenta održivog života.

Jasno je da djeca u ranom djetinjstvu, od 3. do 8. godine života, nisu dovoljno zrela da razumiju sva zbivanja u njihovom okruženju, ali su dovoljno osjetljiva da spoznaju svoje neposredno okruženje. Zato se djeci u tom razvojnem periodu treba dati prilika da ovisno o njihovim razvojnim potrebama, interesima, sposobnostima i stilovima učenja zadovolje svoju prirodnu radoznalost i neposredno stječu osjetilna iskustva, istražuju i eksperimentiraju (Kostović-Vranješ, 2009). Upravo dječja prirodna znatiželja i želja za otkrivanjem svega oko sebe treba poslužiti kao temelj za osmišljavanje programa namijenjenih djeci u ranom djetinjstvu pa tako treba dizajnirati i program odgoja i obrazovanja za održivi razvoj iz perspektive djeteta i temeljiti ga na urođenoj dječjoj potrebi za spoznavanjem njihovog okruženja.

Iako odgoj i obrazovanje za održiv razvoj ima jedinstven cilj, a to je osposobiti svakog pojedinca za odgovorno djelovanje i život na održiv način, ipak programski dokumenti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju ne sadrže sve komponente održivog razvoja već uključuju neka od bitnih polazišta razvijanja koncepta za održiv razvoj. U hrvatskom Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (NOK, 2010) istaknuta je potreba cjelovitog osobnog razvoja učenika, ali i razvoj za „čuvanje

i razvijanje nacionalne duhovne, materijalne i prirodne baštine Republike Hrvatske, za europski suživot i za stvaranje društva znanja koje će omogućiti održivi razvoj“ (NOK, 2010, 14.). Upravo navedeno u Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (NOK, 2010) je obvezalo provođenje obrazovanja za održivi razvoj na svim razinama odgoja i obrazovanja, a time je održivi razvoj postao dio predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog kurikuluma. U skladu s navedenim odgojno-obrazovnim zadaćama u Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje obogaćeni su odgojno-obrazovni programi relevantnim nastavnim sadržajima, ali i međupredmetnim temama poput *Zdravlje, sigurnost i zaštita okoliša* s ciljem osiguravanja razvoja pozitivna i odgovorna odnosa prema osobnom zdravlju i sigurnosti, ali zdravlju i sigurnosti drugih te zaštititi okoliša i održivom razvoju (NOK, 2010). Ujedno je istaknuta važnost provođenja međupredmetne teme *Građanski odgoj i obrazovanje* čiji je cilj osposobljavanje učenika „za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge“ (NOK, 2010: 26), a time i osposobljavanja za donošenje pravilnih odluka i provođenje pravilnih aktivnosti nužnih za život na održiv način.

Koliko je važno početi odgoj i obrazovanje za održivi razvoj u ranom djetinjstvu istaknuto je u UNESCO-vom izvješće *Doprinos ranog i predškolskog odgoja održivom društvu* (*The contribution of early childhood education to a sustainable society*, 2008). Svjesni aktualne globalne krize i činjenice da izlazak iz nje mogu ostvariti samo odgovorni građani, građani koji su osposobljeni za život i rad na održiv način, upravo u ovom UNESCO-vom izvješću ističe se kako je hitno potrebna nova vrsta odgoja i obrazovanja koje može pomoći u sprječavanju daljnjeg propadanja našeg planeta. Ujedno, kako bi sljedeća generacija odraslih razvila potrebu za poštivanjem i očuvanjem prirodnog i društvenog okruženja na jedinoj nam planeti Zemlji, važno je da današnja djeca u ranom djetinjstvu, a kasnije kroz odgojno-obrazovni sustav, proučavaju svoje neposredno okruženje, uočavaju međuovisnost između ljudskih bića i okoliša, prirodnog i društvenog, te spoznaju odgovornu ulogu svakog pojedinca u očuvanju zdravog okoliša. Kako su djeca u ranom djetinjstvu izrazito osjetljiva na prirodu i njezine elemente, odnosno ona su emocionalno dirnuta i intelektualno zainteresirana za svoj okoliš, zato odgoj i obrazovanje za održivi razvoj treba početi u ranom djetinjstvu, jer vrijednosti, stavovi, ponašanja i vještine stečene u tom razdoblju imaju dugotrajan utjecaj u zalaganju za održiv razvoj (UNESCO, 2008). Upravo stoga u suvremenom društvu se djetinstvo općenito (do 12 godine života), a posebno rano djetinstvo do šeste godine života prihvaća kao povlaštenu period životnog vijeka svakog pojedinca jer se upravo u djetinjstvu formiraju životno važni stavovi o održivosti.

Održivi razvoj zahtijeva od ljudi da budu u stanju razmišljati kritički, tražiti kreativna rješenja i alternative za neodržive navike i običaje pa upravo

zato odgoj i obrazovanje za održivi razvoj u ranom djetinjstvu treba biti osmišljeno prema tim ciljevima, a ustanove ranog i predškolskog odgoja imaju obvezu posvetiti se ovoj problematici sustavno. Kako bi se ostvarilo navedeno, a s obzirom na razvojne sposobnosti djece u ranom djetinjstvu, u kurikulumu u ranom djetinjstvu za izgradnju održivog društva treba uključiti njima bliske sadržaje. Upravo sadržaji iz neposrenog djetetovog okruženja, lokalno i kulturno relevantni sadržaji, potiču brigu i suosjećanje s prirodnim okolišem i ljudima koji žive u njihovoj užoj zajednici, ali se tako stvaraju preduvjeti za kasnije razumijevanje sličnosti i različitosti s drugim dijelovima svijeta. Zato početne aktivnosti u ranom djetinjstvu trebaju imati težište na istraživanju neposrednog prirodnog i društvenog okoliša koje će omogućiti stjecanje spoznaja o prirodi i društvu, ali i nepoželjnim i poželjnim promjenama uvjetovanih utjecajem čovjeka. S jedne strane treba djeci omogućiti istraživanja i spoznavanje prirode, avanturu i iskustva s prirodom i prirodnim elementima jer će oni kroz iskustvo otkrivanja prirodnog svijeta, otkrivati za njih nepoznanice, ali i razvijati pozitivne stavove, vještine i navike prema prirodnom okruženju. S druge strane, ukoliko se djecu uključi u istraživanje i društvenog okoliša, istraživanje kulturne baštine i usporedbu nekada i danas, ona će moći razumjeti povijesni razvoj, važnost čuvanja i njegovanja nacionalne materijalne i nematerijalne kulturne baštine, ali i nacionalne prirodne baštine svog užeg zavičaja, a time i cjelokupne baštine Republike Hrvatske. Upravo stečene spoznaje i razvijene vrijednosti, vještine i navike istraživačkim aktivnostima iz *prve ruke*, bilo na prirodnim ili društvenim baštinskim izvorima, daju temelj za razvoj odgovornog pojedinca sposobnog živjeti u društvu znanja na održiv način.

Odgojno-obrazovni programi i aktivnosti u ranom djetinjstvu uključuju elemente prirode (sjeme, školjke, šljunak, suhe plodove, odlomljene geančiče, otpalo lišće i dr.) koje djeca koriste kao igračke i glazbala ili se s njima umjetnički izražavaju. Međutim, upravo te iste prirodne elemente koji se najčešće koriste u ostvarivanju odgojnih vrijednosti treba iskoristiti za aktivnosti usmjerene prema ostvarenju cilja odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. Ukoliko se metodički scenariji u ranom djetinjstvu pravilno usmjere, ovisno o razvojnim sposobnostima, interesima, potrebama i željama djece, a sa ciljem stvaranja empatije prema prirodnoj baštini omogućit će se razumijevanje da su i oni dio prirode te da o njima ovisi očuvanje prirodnog okoliša.

Iako u ranom djetinjstvu predmet istraživanja, osim prirodnog okoliša, mogu biti različiti elementi društvenog okoliša, ipak u praksi se to svodi na istraživanje kulturne baštine zavičaja, u pravilu usmjerene na istraživanje materijalne kulturne baštine. Upravo zbog te činjenice da je manje zastupljeno spoznavanje nematerijalne baštine, a i potrebe za spoznavanjem cjelokupne baštine, UNESCO-ov regionalni centra za nematerijalnu kulturnu baštinu godišnje

raspisuje natječaj za najbolji dječji crtež na temu nematerijalne kulturne baštine (UNESCO, 2014). Iako se na kraju natječaja bira najbolji crtež na određenu temu nematerijalne kulturne baštine, ipak je njegov cilj da kroz medij crteža/slike se izrazi doživljaj nematerijalne baštine ili običaja iz vlastite domovine, ali na način da se uspoređi sa sadašnjošću, a s pogledom na budućnost.

3. Baština polazište za promicanje obrazovanja za održivi razvoj

Baština, *očevina* ili *djedovina* predstavlja sveukupnost kulturnog naslijeđa ili kulturnih dobara, odnosno ona uključuje pojedinačna nepokretna, pokretna i nematerijalna kulturna dobra. Iako se pod pojmom baština prvenstveno misli na kulturnu materijalnu i nematerijalnu baštinu užeg i šireg zavičaja, ona je širok pojam i uključuje baštinu neke obitelji (obiteljske stare fotografije, nakit, narodnu nošnju, instrumente, etnografske predmete i sl.). Međutim, ne smije se zaboraviti da baština, osim kulturne baštine, uključuje i prirodnu baštinu koja prema *Konvenciji o svjetskoj kulturnoj i prirodnoj baštini (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972)*. označava prirodne odlike koje se sastoje od bioloških, geoloških i fizičko-geografskih formacija koje su od izuzetne svjetske vrijednosti s gledišta znanosti, zaštite i očuvanja prirode i prirodnih ljepota.

Zaštita kulturne i prirodne baštine jako je važan čimbenik u procesu globalizacije, odnosno u očuvanju identiteta pojedinog naroda u tom procesu. Zato se Republika Hrvatska, kao potpisnica provedbe dokumenta o održivom razvoju *Agenda 21*, obvezala osigurati provedbu obrazovanja za održivi razvoj u odgojno-obrazovnom sustavu te u skladu sa *Strategijom održivog razvoja Republike Hrvatske* utvrdila smjernice obrazovnog programa (Jelić-Mück i Pavić-Rogošić, 2002). S obzirom na to da se globalizacijski proces odvija jako brzo, nužno je odgajati i obrazovati o problemu zaštite kulturne i prirodne baštine koja je važan faktor u poznavanju tradicije i prepoznavanju identiteta svakog naroda (Baran i sur., 2007), a to je ujedno jedan od ciljeva odgoja i obrazovanja za održivi razvoj.

4. Baština i obrazovanje za održivi razvoj u ranom djetinjstvu

Cjelokupna baština nekog naroda čini kulturno nasljeđe i prirodno bogatstvo koje treba čuvati i njegovati, a kako bi se to ostvarilo nužno je svakog pojedinca osposobiti za prepoznavanje baštinskih elemenata te senzibilizirati za njezino očuvanje. Zato upoznavanje svih oblika baštine, razvijanje svijesti o njenoj neprocjenjivoj vrijednosti te razumijevanje važnosti njezina očuvanja potrebno je kod djece razvijati već od rane dobi. Spoznavanje značenja, važnosti

i vrijednosti baštine pridonosi spoznavanju vlastitog kulturnog nasljeđa, razvoju vlastitog identiteta, ali i intelektualnom, radnom, moralnom, povijesnom, estetskom, sociološkom i kuturnom razvoju mlade osobe (Kostović-Vranješ i Šiškov, 2005).

Kako bi djeca postala osjetljiva za potrebe zaštite kulturnog i prirodnog nasljeđa, treba ih učiniti svjesnima svoje vlastite kulturne, povijesne i prirodne baštine te im treba pomoći da spoznaju njihovu vrijednost i omogućiti im pedagošku organizaciju kako bi spoznavanjem onog što su dobili u nasljeđe mogli razumjeti sadašnjost i znati pravilno se odnositi danas i u budućnosti. Na taj način moći će praktično doživljavati vrijednosti i značenje baštine te razvijati sebe, svoja znanja, mogućnosti i interese. Uključivanjem djece u aktivno istraživanje baštinskih elemenata potičemo njihovu radoznalost, kreativnost i samopouzdanje, izgrađujemo njihov identitet i osobnost te stil ponašanja i komunikacije (Kostović-Vranješ i Šiškov, 2005).

Njegovanje baštine određenog kraja, kako kulturne tako i prirodne, jedna je od važnih značajki u radu s djecom već od njihovog najranijeg djetinjstva. Dragocijeno iskustvo baštine u kojoj se očituje duh nekog naroda, s velikom pozornošću i poštovanjem treba prenijeti na mlađi naraštaj kako bi oni na tim sadržajima, iz svoje neposredne okoline, uočavali i zapažali raznolikost i bogatstvo koje baština nudi. Poticanjem njegovanja baštine već u najranijoj dječjoj dobi razvija se osjetljivost za jezik, glazbu, umjetnost, arhitekturu te sva duhovna, kulturna i prirodna bogatstva kraja kojem pripadaju. Uključivanjem djece u različite vizualne, zvučne i taktilne percepcije razvija se pozitivan odnos prema okolini te se utječe na razvoj stvaralaštva, samostalnost u mišljenju i rješavanju problema što pridonosi boljem snalaženju u svijetu. Iako je važno djecu upoznati s prirodnim i tradicijskim vrijednostima, ipak u tome treba biti pažljiv i odmjeren kako se ne bi razvila odbojnost prema baštini, već djeci treba omogućiti postavljanje pitanja, samostalno istraživanje, i pronalaženje svojih rješenja vezanih uz prirodne i kulturne vrijednosti (Paragvaj i Ujčić, 2005).

Istraživačke aktivnosti baštine u koje je moguće uključiti djecu u najvećoj mjeri su određene i ograničene njihovom dobi i činjenicom da se djeca u ranom djetinjstvu upoznaju sa svojim neposrednim okruženjem. Zato upoznavanje s vanjskim svijetom treba započeti s upoznavanjem najbliže okoline što se ostvaruje načelom zavičajnosti ili životne blizine. Koncept zavičajnosti uključuje didaktičku preokupaciju da se odgojni i obrazovni proces vrati životu i poveže sa životom, da bude odraz života i u službi života. Upravo primjenjujući princip životne blizine omogućuje se povezanost sa konkretnim životom, konkretnim primjerima, djeci bliskima i poznatima, što je preduvjet za ostvarenje načela od bližega k daljemu i od poznatog k nepoznatom. Pojam zavičajnosti uključuje i jedinstveni prostor identitetskog uporišta, a ukoliko se integrira zavičajna kultura

u odgojno-obrazovni proces, ona postaje most prema drugim kulturama (De Zan, 2010).

Za zadovoljavanje razvojnih potreba djece nužno ih je, već u ranom djetinjstvu, uključivati u aktivno istraživanje svijeta oko njih, u praktične, multi-senzorne i multidisciplinarnе aktivnosti. Iako djeca najbolje uče u već poznatom okruženju istraživanje baštinskih elemenata u ranom djetinjstvu može se ostvarivati unutar i izvan dječjeg vrtića, a neovisno o mjestu organiziranja treba započeti s jednostavnim aktivnostima koje će pružiti dublje razumijevanje prirodnog i društvenog okruženja. Stjecanjem iskustava u prirodnom i društvenom okolišu produbljuje se dječja ljubav prema njihovom okruženju, uvodi ih se u daljnje istraživanje i pobuđuje želja da štite svoj društveni i prirodni okoliš. Sudjelovanje u individualnim ili grupnim aktivnostima istraživanja prirodne i društvene baštine pomaže djeci razvijane komunikacijskih vještina, izmjenu razmišljanja i uvažavanje tuđih mišljenja, sposobnosti samostalnog, ali i grupnog rješavanje problema i time ih priprema za život u obitelji i zajednici.

Pri odabiru materijala i aktivnosti odgajatelji/učitelji trebaju se usredotočiti na zadovoljavanje dječjih interesa pa stoga trebaju poticati djecu na iskazivanje ideja, predznanja o baštinskim elementima i afektivnih stajališta te planirati aktivnosti u skladu s tim. Za utvrđivanje dječjih predznanja i pogleda na prirodni i društveni okoliš, osim razgovora, moguće je primijeniti tehnike crtanja jer su to snažni načini doznavanja kako djeca vide svoj okoliš, što znaju o njemu i što ih zabrinjava ili interesira. Ovisno o iskazanome odgajatelji/učitelji mogu zajedno s djecom osmisliti projekt vezan uz svakodnevni život, prirodni i društveni okoliš kojim će povezati s kulturnim vrijednostima.

5. Nacionalna kulturna i prirodna baština na putu prema održivosti

Hrvatska je po veličini jedna od manjih zemalja u svijetu, ali je bogata raznolikom prirodnom i kulturnom baštinom, a veliki broj baštinskih elemenata je pod izravnom zaštitom UNESCO-a što potvrđuje činjenica da je veliki broj hrvatskih dobara uvršten na Listu svjetske baštine (*World Heritage List*, UNESCO, 2014). Kad se promisli na baštinu pod UNESCO-voim zaštitom uvijek se prvenstveno misli na materijalnu kulturnu baštinu kao što je povijesni kompleks grada Splita i Dioklecijanova palača, stari grad Dubrovnik, povijesni grad Trogir, katedrala svetog Jakova u Šibeniku ili starogradsko polje (<http://www.min-kulture.hr>). Međutim, Hrvatska je bogata i dobrima nematerijalne kulturne baštine pa je tako na UNESCO-ovoj *Reprezentativnoj listu nematerijalne baštine čovječanstva* (UNESCO *Intangible Cultural Heritage Lists*, 2014) koja broji više od 100 nematerijalnih svjetskih kulturnih dobara, uvršteno čak 12 hrvatskih koje je moguće podijeliti u četiri kategorije:

- tradicijske pjesme i plesovi (dvohlasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja, bećarac, otkanje, klapsko pjevanje iz Dalmatinske Zagore, nijemo kolo iz Dalmatinske Zagore), - tradicijski obrti, tradicijske igre i tradicijski liturgijski i pučki običaji),
- tradicijski obrti (proizvodnja dječjih drvenih igračaka Hrvatskog zagorja, hrvatsko čipkarstvo i medičarski obrt),
- tradicijske igre (sinjska alka),
- tradicijski liturgijski i pučki običaji (festa sv. Vlaha, zvončari Kastavštine, procesija kraljice (Ljelje) u Gorjanima i procesija za križen na otoku Hvaru).

Uz prethodno navedena dobra nematerijalne kulturne baštine koja su na *Reprezentativnoj listi nematerijalne baštine čovječanstva* (UNESCO *Intangible Cultural Heritage Lists*, 2014), posebno treba istaknuti kako je na UNESCO-ovoj *Listi ugrožene nematerijalne kulturne baštine* kojoj je potrebna hitna zaštita upisan hrvatski glazbeni izričaj otkanje. Otkanje je najstarija vrsta pjevanja u Hrvatskoj koja je ostatak predslavenskog balkanskog pjevanja s područja antičke Dalmacije kojega su Hrvati usvojili i sačuvali, a UNESCO-ov Odbor za nematerijalnu kulturnu baštinu svijeta 16. studenog 2010. uvrstio kao glazbeni izričaj na popis ugrožene nematerijalne svjetske baštine.

Upoznavanje, čuvanje, poštivanje i razvijanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta tek je prvi korak na dugom putu koji vodi ka upoznavanju i poštivanju kulturnih različitosti svjetskog naslijeđa kao jedne od ključnih tema UN-ovog *Desetljeća odgoja i obrazovanja za održivi razvoj* (2005.-2014.). Zato je jedan od zadataka odgajatelja/učitelja pronaći način kako osvijestiti i oživotvoriti nacionalnu kulturnu i prirodnu baštinu i integrirati je u odgojno-obrazovni sustav kao kreativnu paradigmu koja će omogućiti aktiviranje i senzibiliziranje djece prema sadržajima nacionalne baštine. Ukoliko djeca osvijeste važnost baštine, važnost njenog njegovanja i čuvanja postat će i oni aktivni čuvari našeg nacionalnog baštinskog blaga, ali i sami će postati stvaratelji nove baštine, stvaratelji novih vrijednosti koje će i oni nekome ostaviti u nasljeđe. Stoga nacionalna baština treba biti obrazovno dobro i kao takva utkana u odgojno-obrazovne planove i programe od dječjih vrtića do fakulteta, ali treba biti integrirana i u sve oblike formalnog, neformalnog i informalnog odgoja i obrazovanja, odnosno treba biti protkana tijekom cjeloživotnog obrazovanja za održivi razvoj (Buljubašić-Kuzmanović, 2008). Zato obrazovanje i osposobljavanje za održivi razvoj ne smije ostati samo na razini formalnog obrazovanja, već ono treba biti cjeloživotni proces koji će omogućiti svakom pojedincu sagledavanje vlastitih potencijala i razumijevanje kako svatko može pridonijeti razvoju održivog društva (Uzelac, 2008).

Svjesni navedenoga i sa svrhom osvješćivanja djece o važnosti očuvanja baštine Republike Hrvatske i razvijanja nacionalnoga identiteta odgajatelji i

učitelji u svojoj odgojnoj i obrazovnoj praksi već od ranog djetinjstva često integriraju sadržaje prirodne i povijesno-kulturne nacionalne baštine. U odgojno-obrazovnoj praksi baštinski elementi sa svrhom promicanja obrazovanja za održivi razvoj, najčešće, su poticaj za aktivno uključenje djece u projektna istraživanja (Kostović i Bijelić, 2012) što omogućuje holističko i interdisciplinarno spoznavanje nacionalne baštine, njene vrijednosti i važnosti očuvanja. Time se, osim spoznavanja istraživnog elementa baštine, razvija poštivanje i potreba čuvanja nacionalne baštine i razvija nacionalni identitet. Ukoliko djeca postanu svjesna važnosti i vrijednosti nacionalne baštine, svjesna nužnosti aktivnog odnosa svakog pojedinca u njenom očuvanju onda će postati i svjesna vrijednosti drugih kultura i naroda te nužnosti njihovog poštivanja što je jedan od ciljeva obrazovanja za održivi razvoj.

6. Zaključak

Svakodnevni globalizacijski trendovi čine veliku opasnost u gubjenju posebnosti pojedinih krajeva i naroda pa se stvara potreba njegovanja svijesti o prirodnoj i društvenoj nacionalnoj baštini. Ukoliko država želi ostvarivati održivi razvoj danas i u neizvjesnoj budućnosti ona treba imati osposobljene pojedince koji znaju, poštuju i čuvaju svoju prirodnu i kulturnu baštinu. Zato baština kao sredstvo afirmacije, komunikacije i identifikacije je izvoriste za stjecanje spoznaja koji su temelj društva i kulture te polazište za razvoj pozitivnih stavova, vještina i navika potrebnih za život na održiv način.

Danas, više nego ikad prije, skrb o svim dobrima nacionalne kulturne i prirodne baštine predstavlja prioritet, ali i uvjet opstanka i kvalitete života sadašnjih i budućih generacija. Da bi očuvanje nacionalne baštine i skrb o njoj bila djelotvorna neophodno je započeti s odgojem i obrazovanjem za održivi razvoj od najranije dobi jer će tako svako dijete od ranog djetinjstva razvijati trajnu potrebu za učenjem održivosti. Zato bogatstvo, posebnost, osebujnost i autentičnost kulturno-povijesne i prirodne baštine Republike Hrvatske treba iskoristiti kao polazište u odgojnom i obrazovnom radu na svim razinama, od dječjih vrtića do fakulteta, ali i u svim oblicima neformalnog i informalnog obrazovanja, a sa svrhom ostvarivanja ciljeva održivog razvoja i osposobljavanja svakog pojedinca za život na održiv način.

Literatura

1. Buljubašić-Kuzmanović, V. (2008): Održivi razvoj i cjeloživotno učenje. U: Uzelac, V. i Vujičić, L., (ur.). Cjeloživotno učenje za održivi razvoj. Svezak 2. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, 327-332.
2. Cohen E. L (2009): Exploring Cultural Heretige in a Kindergarten Classroom. Beyond the Journal *Young Children on the Web*. Preuzeto: 14.2.2012. <http://www.naeyc.org/files/yc/file/200905/BTJCohen.pdf>
3. De Zan, I. (2000): Metodika nastave prirode i društva. Školska knjiga, Zagreb.
4. Jelić-Mück V., Pavić-Rogošić, L. (2002.): Pregled i ocjena napretka provedbe Agende 21 u Hrvatskoj, radni materijali za raspravu. ODRAZ – Održivi razvoj zajednice. Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja i UNDP. Preuzeto: 14.2.2014. www.odraz.hr/media/21885/agenda21.pdf
5. Kostović-Vranješ V., Šiškov R. (2003): Kuće naših predaka. Zbornik radova Znanstveno-stručnog skupa s međunarodnom suradnjom "Od baštine za baštinu – 3. dani otočkih dječjih vrtića", Hvar, 25., 26. i 27. rujna 2003.
6. Kostović-Vranješ V., Bijelić, I., (2012): Projekti študentov v izobraževanju za trajnostni razvoj na začetku izobraževanja. Ekološka in etična zavest skozi edukacijski odnos do družbe in narave, znanstvena monografija. Duh, Matjaž (ur.). Univerza v Mariboru. Pedagoška fakulteta, RIS Dvorec Rakičan, 88-101
7. Kostović-Vranješ, V. (2009): Vzgoja in izobraževanje za okolje v zgodnjem otroštvu - podlaga za trajnostni razvoj. U: Edukacija za trajnostni razvoj, znanstvena monografija. Duh, Matjaž (ur.). Založba PEF, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, RIS Dvorec Rakičan: 17-28.
8. Lepičnik-Vodopivec, J. (2007.): Prvi koraci u odgoju i obrazovanju za okoliš, Kraljevo: Alisa Press.
9. NOK (2010): Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Zagreb.
10. Paragvaj, S., Ujčić, T. (2005): Vrtić kao dio kulturne sredine u kojoj djeluje, u: Hicela Ivon (ur.), Od baštine za baštinu: kulturološki aspekt predškolskog odgoja: zbornik radova sa stručnog skupa / 4. dani dječjih vrtića, Visoka učiteljska škola Sveučilišta u Splitu, Hvar – Stari Grad – Jelsa.
11. UNCED, 1992: Agenda 21 - Program of Action for Sustainable Development: Rio Declaration on Environment and Development, UN

Conference on Environment and Development, June 1992, Rio de Janeiro, Brazil. Preuzeto: 1.9.2014. www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21toc.htm.

12. UN (1989): Convention on the Rights of the Child. Preuzeto: 1. 9. 2014. www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx

13. UNESCO (1972): Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Preuzeto: 21. 9. 2014. Paris. <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>

14. UNESCO (2008): The contribution of early childhood education to a sustainable society. Preuzeto 1. 9. 2014.: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001593/159355E.pdf>

15. UNESCO (2014): UNESCO – natjecaj za dječji crtež na temu baštine. Preuzeto 21. 9. 2014.:

16. <http://www.klinfo.hr/djeca-2/skolarci/unesco-natjecaj-za-djecji-crtez-na-temu-bastine/>

17. UNESCO (2014): World Heritage List. Preuzeto 1. 9. 2014.: <http://whc.unesco.org/en/list/>

18. UNESCO (2014): Intangible Cultural Heritage Lists. Preuzeto 1. 9. 2014.: http://UNESCO_Intangible_Cultural_Heritage_Lists

19. Uzelac, V. (2007) Promišljanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u predškolskoj i ranoškolskoj dobi. u: Previšić, V., Šoljan, N. N, Hrvatić, N. (ur.), Pedagogija: prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo, 452-466. (ur.). Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.

20. Uzelac V. (2008.): Teorijsko-praktični okvir cjeloživotnog učenja za održivi razvoj. U: Uzelac i Vujčić (ur.), Cjeloživotno učenje za održivi razvoj. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet u Rijeci, str. 1-27.

Vesna Kostović-Vranješ, PhD

Faculty of Humanities and Social Sciences

University of Split

HERITAGE - STARTING POINT FOR THE PROMOTION OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary: *Today, when we are living in a world of globalization, care about cultural and natural heritage is a priority, but also a condition of survival and quality of life for present and future generations. For the effective conservation of cultural heritage it is necessary to start with education for sustainable development from an early age and continuing conduct it at all levels of formal education. However, education for sustainable development in early childhood, preschool and early school age is still insufficiently recognized area and therefore is unjustified marginalized. Therefore, the aim of this study is to emphasize the importance of the implementation of education for sustainable development from earliest childhood and point out that the richness, uniqueness and distinctiveness of cultural, historical and natural heritage of Republic of Croatia can be a starting point in shaping a lifelong sustainable attitudes, values and behavior patterns.*

Key words: *early childhood, education, heritage, sustainable development*